

thienden penninck van allen onroerende goederen renten ende incommen binnen onsen voorfz. Lande van Hollant, waertoe zy *geconcipeert* hebben zeeckere *Ordinantie* daerop den selven thienden penninck geheuen ende ontfangen soude worden welcke *Ordinantie* zyluyden gaerne soude doen publiceren ende verkondigen binnen den zeluen Lande ten eynde dat dezelve geefteueert zoude mogen worden, ende dat een yegetick hem daerinne respectiuelicken mochte reguleren, maer en zouden t zelve nyet *willen noch mogen doen* zonder onse aggreatie, oerloff ende *Consent*; Biddende duiromme zeer oitmoedelick dat ons belienem wille dezelve *Ordinantie* te aggreeren ende by *forme* van placcate te doen expedieren ende alomme binnen onsen voorfz. Lande van Holl. *laten* publicereeren daermen nae ouden hercommen gewoenlick is publicatien te doene, Soe eest dat wy de saken voerschreuen ouergemerckt ende medien de voorfz. *ordinantie* gesien ende geuisteert is geweest Berst in onsen Rade van hollant ende daerna in onsen secreten Rade hebben de zelue geaggreert geratificeert ende geapproveert, aggreeren, ratif. ende approveeren by desen *willende* de zelue onderhouden ende geobserveert te wordene in alle heure puncten ende artien, mitsgaders die correctien daerinne gedaen navolgende tinhouden van diere van woirde te woirde hierna volgende — — (e).

Litera G.

Artikelbrief van den Prince van Orange Willem den I. ten tyde van den Hertog van Alba tusschen het Jaar 1572. en 1573.

Nadien wy WILLEM van Godes genade Prince van Orangiën Graue van Nasauwe Catfelleboge etc. V. Chrystlyden door onsen geordineerde Ouersten hebben doen aennemen tot beschermenisse des landts van hollant, zoe suldy altzamen groot ende cleyn ons ende den staten van Hollandt op desen artikelsbrieff belouen ende zweeren.

Als eerst ende vooral dat ghy ons ende den voersch. staten getrou ende gehoorsaem ende tegenwoerdich sullen wesen derselver nut ende besten voirderen schaden ende achterdeel naer allen vermogen wenden ende afkeeren ende V onthouden van allen onse wederfaecken, dien wy nu hebben of noch ver-

(e) Exstat huius quidem *Edicti* Editio, sed rarissima ea, cum titulo: „*Gbeprint tot Haerlem by Jan van Zuren Anno M. ccccc. lxi.*” penes Clar. KLUIF; quapropter ipsum Edictum hic omitto, praesertim quis ad praesens Argumentum non facit. In fine vero pro more, ab eo tempore, quo in Regno Galliae adhiberi coepit, etiam in Hollandia recepto, habetur Clausula: *Want ons alsoe gelieft.*

vercrygen mogen geene daer van vuytgenomen, ende V seuen tot allen tyden oueral Inde nederlanden mannelick ende getrouwelick sonder lyf of leuen te sparen sult laten gebruycken oock mede den onse ofte die sich tot ons begeuen sult helpen beschutten, hanthauen ende beschermen.

Zult mede tot allen tyden alst V geseyt werdt van onse of der voorschr. Staten geordineerde Ouersten, Hooft ende beuelshuyden goetwillich zyn ende V liden gebruycken sonder eenich tocht te weygeren tsy binnen ofte buyten den landen van hollandt te water te lande in den Velde ofte in Veste tinge ende anders ouer al daermen uwer sal behouven, ende dat met gheele ende halue Vendels, oock met gheele ende halue Rotten zoe wat oock eenige knechten ter nootd werdt beuolen te doen, het sy dan oock by een ander Hooftman dat seue sullen sy moeten volbrengen in alderwyse oft van hoeren selfs hooftman geboden ware op straffinge nader saecken gelegenthey.

Oock sult ghy tot wat plaetsē ghy sult trecken ofte geschikt werden, gheestelicken personen, weduen, wesen ende oude kuyden, craemvrouwen eerbaere vrouwen ende maechden geen gewelt aen doen ende sal den gheenen, die daer inne schuldich werdt beuouden sonder alle genade gestraft werden in den lyve, elck sal sich wachten voor lasteringhe Godes ende blasphemien oick voir vloucken ende zweeren, want men den lasterende sonder alle genade an den lyve, ende den vlouckende nader saken gelegenthey sal straffen.

Niemand sal den anderen oude wrocken ofte twiffen vermanen op straffinge naer verclaringe des rechts, oock en sal niemant over den anderen Rotten van acteren ofte leggende slaen, worpen ofte steken op straffe an den lyue maer soe sich twee mitten anderen slogen sullen die anderen daer by wesende onpartydelick vrede nemen als ten eersten, ten anderen, ende ten derden male, ende soe yemant die vrede niet en hilde ende daer ouer doot geslagen werde sal de Dader niet misbruyckt hebben, of daer oock twee, met meer andere slogen, ende een daer ouer doet bleue, soe willen wy dat de dootslager lyf om lyf gestraft sal werden. Off oock gevyl dat yemandt moetwillich en sonder grooten oorfaecke balchde ende sulcx gewondt werdt, dat hy den heere synen besoldinge nyet en conde off eyschen die sal vuytgemonstert werden ter tydt toe hy syn besoldinge sal mogen verdienen, ende en sal niemants op een tocht een anderen vuytdagen ofte ballegen, op lyffstraffingen ende en sal oock niemant jegens den anderen int ballegen ofte andersints gebruycken mogen moerdelick geweer als bossen spietsen helmbaerde kueerstaen off ander lanck geweer op lyffstraffe.

Ende en sal niemant sprake houden metten vianden, noch yet in des viandes leger door briuen, boeden ofte anders verwittigen, ofte ontbieden sonder wete ende wille van onsen ofte den staten Ouersten op straffinge van lijf ende leuen, voors off ijemant vername eenige verraderie ofte andere boose stucken ten nadele van ons als Chrijsheze ofte tot schade van den lande ende Inwoonderen, van dien ons toegedaen sijnde, ofte oock van de Crychsluyden voorgenomen ofte op handen te wesen, die sal sulcx

by zynen eede te kennen geuen onsen Ouersten ofte prouoost, op pene van ge trafft te werden als de verraders selue.

Item sal elck knecht, als die Ouerste om doet slaen, zyn Venlyn volgen ende géensins daer off blyven, sal oock elck in 't trecken te voeten gaen naer ouder gewoonte sonder wagens ofte paerden der huysluyden te gebruycken; ten waere van saecke dat yemant cranck zynde ofte gewondt hem laet voeren om een Redelick loon, t welck die dan sal moeten betalen; Oock zullen de knechten als sy te velde trecken geenen Zoetelaer ofte yemant anders yet te vercopen in de leger voerende beschadigen yet affhandich maecken off benemen, maer sullen die knechten die victualie ende anders betalen nae de waerde by den prouoost daer op gestelt, op straffe van sonder erkentenis des Rechts mitter daet gehangen te werden, Oock sal niemant te velde in den dorpen ofte steden leggende mogen lopen moescoppen ende den huysluyden beroouen, op strenger straffe nae gelegentheyt der saecken; ende en sal geen knecht van ons vytter velde trecken sonder oorlof van ons ofte den Ouersten, op pene van als een veltvluchtige ende meenedich gestraft te werden, Oock mede sullen die knechten treckende deur die dorpen hem vernougen mitten huysluyden cost ende dranke, ende by gebreecke van bier tselffde te doen halen op heurluyder knechten eygen gelt; op peene van gestraft te werden nach saecke gelegentheyt ende en sal niemant zonder zyn hals en zyngeweer vuytten Leegb trecken op straffe van Lyff ende Leuen, oock en sal sich niemant in t trecken by den tros vinden laten die niet cranck en is van lichame op Verliesinghe synder Ooren.

Item en zal niemant up een anders name nochte oock tweemael deurtrecken nochte sich aen den geordineerde monstere heere mit woorden of wercken vergrypen op straffinghe van den lyue, oock en sal niemant op gelycke straffe, een anders geweel leenen onder den monstereinghe; ende en sal het Chrychtsvolck tot geender tydt den monstereinghe weygeren, mer sich laeten monstere, alst werdt begeert, Elck hooftman sal alle maendt, off als hy Rotten maect, een ygelick Rotmr. ende knecht by heuren eede aff vragen, wat vreemde knechten ofte personen niet In dienste van des Regimente zynde tot heurluyden comen, ende sal elck gehouden syn soe haest zy comen den selfden heuren Ouersten ofte hooftman aen te geuen op straffe van meynedicheyt; ende sonder alle genade Lyf en leuen te verliesen, Ende sullen alle hooftluyden van gelycke alle vreemde ancomende Luyden off knechten terstond heuren Ouersten aen geuen op straffe als bouen, Gheen hooftman en sal aennemen een anders hooftman besteede knecht, die sich van syn venlyn verstellert sonder wete ende wille des anderen hooftmans op arbitrale straffinghe.

Ende en sal niemant voor een anderen dach ofte nachtwaecke houden ten sy dan dat hy cranck sy ook en sal niemant als hy op ter wacht bescheyden es ende waecken sal voldrinken op straffe van die prouoost cluyfteren, Soe oock yemant off blyve van der wachte daer Inne hy van syn beuelhebers verordert waere, ende hy die selue niet acht en name, soe dat een
Re-

Redelick Crychsmā toestaet, ende daer ouer begrepen werde die sal sonder alle genade gestraft werden an den lyue, ende en sal gheen haeckenschut, na den besettinge der wacht, ofte aen forgelicke plaetse affschieten ofte balgen op gelycke straffe als voren, soe hy mede sonder genade an den lyue gestraft sal werden; die opter schiltwacht slapende werdt bevonden ofte die den Loose vergeetet; oock en sal niemant t sy in Vesten ofte in Leger als die wacht bestelt is eenich gerucht maecken het sy mit trommelen geschreye ofte andersins op peyne van den ouersten straf.

Alst oock gebuert dat wy deur schickinge des Almogenden eenige Veste winnen soe sal het Raedthuys ende boschhuys met alle datter In is ons ende den Staten blyuen zonder eenich wedersprecken, ende sal sich nyemant daer aen begrypen; voorts sal Chrychsgebruyc gehouden werden; maer off wy eenige Vestinge, Steden, Landt off Luyden met geweld, ofte andersints daertoe brochten, dat zy ons goetlick Innemmen soe sal sich elck des plonderens wachten op pene van gestraft te werden sonder eenige genade, off wy oock een Veltstug deden, ende deur Gods genade de selue wonnen, soe sal alle het geschut ende die munitien ons blyuen, mer soe ons Crychsvolcken Viandt een afbreck deden sulcx dat derseluer Velt-hoofstman oft Crychsvorst ontfangen worde zoe zal hy sonder wederspraeck ons ende den Staten voorsz. toegestelt worden; mer anders sal t gehouden worden metten anderen gevangenen naer ouder hercomen; als t dan geschiet dat ons Crychsvolck deur Gods hulpe eenige veltstach ofte Veste stormenderhandt gewinnet soe sal ten selfden dage huer maentbefoldinghe vuyt ende Innegaen &c.

Die knechten en sullen niemant die sich tot ons begeuen oock die van onsen ende vrienden In Vesten ofte huyluyden ten platte landen yet onbetastt ofte mit geweld benemen op peynen van gestraft te werden anden lyue, oock en sal niemant zynen huysheere ofte desselfs gesinte geweld aendoen ofte met blooten geweer dreymen op lyfstraffe, mer sal elck zyn huysheer te vreden stellen soe datter geen clachte ouer en comt, ende en sal oock niemant die gheenen die sich tot ons begeuen sy syn van hoger ofte neder ofte geestelick ofte waerlicke state, den handt aenlaen ofte geweld aendoen, oock mede sal niemant onse sauuegarde off scheuren, mer die gheene die daer mede syn versien het inhouden van dien volcomelick ende vredelick laten genieten alles op straffe van lyue.

Wy willen mede dat die knechten den *provoost* sullen bystandt doen In t ghene den regimente beroert ende anders niet, ende oft saecke waere dat die *provoost* yemant straffen wilde ofte zoude soe en sal sich niemant ter weer stellen; oock en sal niemant den dijnaren der justitie In heuren doen behinderen; nocht hem andersins eenigh geweld doen ofte sich aen hemlyden begrypen, mer hemlyden naer oude Crychfgebruijck by haere gekede laten blyuen ende soe een ofte meer op een opentlick misdaet als moort, diefte, geweld ende diergelijcke beuonden worde, ende dit In des *Prouoosts* ende synder dijnaren affwesen, soe sullen die naeste daer by zynde schutlich wesen denseluen tot voorstandt des Regiments op te houden tot des

des Prouoosts comste toe, off oock die Prouoost yemant tonrecht gevangen stelde, soe sal hy des seluen te Recht sonder eenige ongelde loslaten, ende sal sluyten wesen een heeren Gulden ende den storm^e drie schellingen, ende dit al van den geenen die te recht werdt gevangen.

Niemant en sal mit ten anderen hoger spelen dan syn maendt besoldinge bedraecht, twelck oft gebuerde en sal die verlieser niet schuldich wesen te betalen.

Item niemant en sal moyterie maecken ofte tot een gemeyn loopen omme slaen ofteschieten, als oock die Ouersten ofte haere Commissien die Crychsluyden yet willen voorhouden soe sullen die Crychsluyden den selfden vryelick In ende buyten Ringe laten gaen ende comen ende hem gehoor geven off op lyffstraffe, ende gemesct die moytmakers ende verraders geen gereeder middel en hebben tot aenrechtinghe van heur luyder moyterie ende verraderie, dan gelt te Roupen als men mitten vianden sal handelen soe en sal niemant op tochten In slachoorde staende In der wacht nochte anders te Roupen gelt, up verbuerte van lijv ende leuen, ende sal den gheenen die foodanigen geltrouper duersteeet geloofst ende beloont werden, soe hy mede sal die den geenen duersteecken die In Veltlagen ofte schiermutselen den Vlucht eerst maecken onsen ende der staten superintendenten Commissien, Ouersten ende bevelhebers ouerweldighe ofte verachten op lyffstraffe, mer soe den gemeenen hoop yet onbreke salmen dat sonder beroerte aengeuen, daer van sy dan te vreden gestelt sullen werden.

Oock off faecke ware dat wij ende den voorsz. staten der Vianden haluen ofte anderssins verhindert werden om des Crijchsluyden betalinge te doen, soe sullen die knechten met ons ende de staten te vreden syn, want wij hem vorstelicken ende wel betalen ende vernougen sullen, ende sullen die knechten dertich dagen dienen voor een maendt soe gebruijck es, voor den welcken elcken knecht sal hebben voor een maendt besoldinge vier heeren gulden de heeren gulden voor xxv brabantische stuuers 't stuck te betalen In sulcke munte als ter plaetse van der betalinge ganckaer sal wesen.

Elck sal sich wachten In veste ofte in velde alarm te maecken ten waere dan hoochnodich op lijffstraffe, mer als men alarm slaet, sal niemant sonder merkelicke Lyffnoot In syn Logement blyuen op verlies van syn lyf ende eer.

Soe oock yemant in onsen dienst natuijrlicken cranck ofte ter plaetse ende eynde, daer hij verordent zij van den viandt gevangen ofte beschadicht worde, die sal syn besoldinge volgen, soe lange het venlijng vliegert daer onder hy es gelegen.

Yegelick sal sich mit synen geweere daer mede hy es gemonstert In tochten Veltlagen, stormen ende op der Wacht laten vinden sonder daervan yet te vercopen, verspelen ofte versetten want soe hy dat deede sal men hem corten aen syn besoldinge, Elck mach syn geweer wel verbeteren mer niet verargeren, ende sal elck schut syn haecke off Roer mit toebehooren vaerdich houden, ende sich nimmermeer sonder cruijt loot ende andere nootdrufden vinden laten, want soe yemant alsoe op tocht, wacht, storm, ofte anders ter noot beuonden werden, soe dat hy syn geweer tegens den
Viandt

Viandt niet en mochte gebruyken, die sal gestraft worden an den lyue, ende sal elk met een goet Zytgeweer versien wesen tot allen tyden op straffe van des prouoosts cluysteren.

Niemant en sal Kercken, Cloosteren ofte Godshuyse ofte molens oft bachouens sonder beuel beschadigen ofte verwoesten op Lyfstraffe.

Oock en sal niemand brandscatten, branden, ofte een Leger aensteken sonder beuel der Ouersten off brandmeesters op Lyfstraffe.

Een yder sal sich wachten voor droncke drincken, gemerct veele onraets daer uyt volcht ende en sal die dronckenheyt niemant strecken tot onschult ofte verschooninge.

Off yemant een anderen schelde ofte aen syn eer taste, ende hy dat niet genouchsaem mit waerheyt en conde bewysen die selfde sal Inder andere stede staen, ende syn eer verliesen ofte aen den lyue gestraft oft van den hope gebannen werden, ende dit al naer gelegentheyt der saecken ende erkentenisse des Ouersten.

Sonder vouchelicke Oorsaecken en sal niemant buyten order lopen, die daer tegene dede sal van den bevelhebbers In der oorden gedreuen, ende die sich daer Jegens stelt gestraft werden.

Item niemant en sal eenige Vrouwen met hem voeren nochte by hem houden dan syn echten Wyue, nochte oock Kinderen dan die geene, die In der Heeren dienst geprocreerteert ende gewonnen sullen syn.

Item en sal niemant In des anderen quartier ofte Logement vallen noch daer Inne ouerdraeghe doen op Lyfstraffe.

Een yder sal hem laten genougen mit sulcken Logement In Stede ende dorpen als hem by der Ouerheyt derseluer Stede ende dorpen mit foriet toegevoucht sal werden.

Off men mitten Leger stille bleef leggen ofte oock trock daer Kercken ofte Cloosters waeren soe en sullen sich de knechten niet Logeren In den Kercken oft Cloosteren noch de steden opbreecken, onteeren ofte beschadigen, mer deselfde beschermen op peynse van hert gestraft te worden.

Zoe wanneer een slach ofte storm geschiet, sal sich elk wachten voor plunderen ter tydt toe die wal staet ofte plaetse verouert zy op Lyfstraffe.

Ende en sullen alle mishandelinge hier vooren niet vermelt syn gestraft worden naar Crychsgebruyck ten oordeele van den Oversten mitten bevelslyuden, ende alle knechten die by dese Eedt niet geweest en syn, mer namaels noch comen sich Infchryuen laten ende des Veltheeren gelt ontfangen sullen — die sullen niet minder aen dese voorz. articulen met eede verplicht ende verbonden syn dan off zy In t bezweeren van dien zelue Jegenwoordich waeren geweest.

Ten lesten willen wy aen ons behouden macht zoe In dese onse artyckelbrieff yet vergeten waere om 't zelfde met wete ende wille onser Ouersten ende Hoofsluyden hier beneden te schryuen.

E E D T.

Wy zweeren God Almachtich dat wy den dienste van de Coe. Mat. als Grave van Hollandt, den Prince van Orangien Graue tot Nassau Catzenellenboge &c. als Stadthouder van Hollandt, Zeeland, Vrieslandt ende sticht van Utrecht ende den Staten des Landts van Hollandt gehou ende getrou sullen wesen omme den Landen te bevrien ende beschermen van de Albanische Tirannie ende allen anderen Vianden van t gemeene beste der Nederlanden, ende dat wy den artyckelbrief ons voorgelese doen onderhouden, ende onderhouden sullen in alle synen pointen ende elck van dien bysonder. — Zoe waerlick helpt ons God.

